

I. STUDII, CERCETĂRI, ARTICOLE

EDUCAȚIA CONTINUĂ, DREPTUL FIECĂRUIA ȘI RĂSPUNDEREA TUTUROR

LAURENȚIU ȘOITU*

Abstract:

Lifelong learning is defined on the one hand, from the historical perspective of educational policies, and on the other hand as a key element in ensuring human rights. Education needs are analyzed for all ages and through the whole life, from the perspective of UNESCO documents – from Conference 1949, Helsingör to CONFINTEIA VI, Belem, Brazil –, and Agenda 2030. The whole approach emphasizes and supports the idea that lifelong learning is a right of every person and the duty of all to guarantee this because through lifelong education premises ensures the survival of the human being.

Keywords: continuing education, lifelong learning, need of education, Agenda 2030

Abstrait:

La formation permanente est définie d'une part, du point de vue historique des politiques éducatives et d'autre part comme un élément clé pour garantir les droits humains. Les besoins d'éducation sont analysés pour tous les âges et à travers toute la vie, du point de vue des documents de l'UNESCO – de la Conférence 1949, Helsingör à CONFINTEIA VI, Belem, Brésil –, et l'Agenda 2030. L'approche globale souligne et soutient l'idée que l'apprentissage continu est un droit de chaque personne et le devoir de tous de le garantir cela parce que grâce à des institutions d'éducation permanente on assure la survie de l'être humain.

Mots-clés: formation continue, l'apprentissage continu, le besoin de l'éducation, l'Agenda 2030

Statutul educației permanente, continue a dobândit mereu noi sensuri. Prin excelență, permanentizarea educației este percepută ca rezultat și răspuns la cerințele mediului social, ale noilor tehnologii, ale cunoașterii în general, dictată de emergența sistemului social și a subsistemelor sale. Educația conferă persoanei și comunităților un mod de a fi, de a trăi, de asumare a ritmului și dimensiunilor, a conținuturilor și formelor oricărui schimbări. Educația este însă și imaginea politicilor prin care se asigură dezvoltarea persoanei și societății. Desigur, toate aceste accepțiuni se regăsesc, pe de o parte, în istoria fiecărui stat și a fiecărui individ, pe de altă parte, poartă amprenta posibilităților, a limitelor culturale generate de rolul acordat educației pentru toate vârstele. Nevoia de educație a copilului, a adultului, a vârstnicului nu diferă. Centrarea pe unul dintre ei nu presupune ignorarea celuilalt, așa cum păstrarea atenției doar pe copil nu rezolvă nevoile de dezvoltare prin cunoaștere ale unei societăți. Investiția în copil devine eficientă dacă se regăsește într-o dublă preocupare la adult – când este, pe de o parte, politică a statului, a sistemului, iar pe de altă parte, este motivație personală de dezvoltare continuă. Firește, cea de a doua dimensiune nu poate exista, nu se poate institui singură,

*Prof. univ. emerit dr.

în absența educației inițiale și/sau a preocupării, a susținerii din ambele direcții – prin asumări diverse și neîntrerupte. Atunci și acolo unde funcționarea sistemului social este dimensionată pe forța, amploarea și perspectiva educației, segmentul venit perioadelor adulte se integrează, se dezvoltă și oferă contribuții esențiale. Dezvoltarea prin educație – altfel nici nu poate fi concepută! – depinde de angajarea întregii capacități de învățare a fiecărei persoane, de utilizare a tuturor părghiilor de sprijinire reciprocă a subiecților și grupurilor, de numărul, calitatea și importanța specialiștilor angajați în atingerea obiectivelor, de identificarea și valorificarea tuturor resurselor educogene ale societății, de climatul și statutul deținut de școală și educator. Afirmația are susținere în politicile consecvente ale unor țări – Germania, Danemarca, Finlanda și în toate țările nordice –, dar și în unele perioade din istoria noastră națională.

De la atribut rezervat celor aleși, care își pot îngădui un asemenea demers de desăvârșire continuă, educația permanentă a dobândit statutul de acțiune necesară pentru sprijinirea maselor – prin școli, universități populare¹ – și apoi de

¹ A se vedea Laurențiu Șoitu (coord), 2011, DEEA – *Dicționar Enciclopedic de Educație a Adulților*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, p. 8.

politică europeană și mondială asumată de UNESCO. De la prima Conferință Internațională de Educația Adulților, desfășurată la Helsingör (1949), statele membre UNESCO și-au stabilit ca sarcină prioritară asigurarea drepturilor la educație pentru toți. Următoarele conferințe, de la Montreal (1960), Tokyo, (1972), Paris (1985), Hamburg (1997), precum și cea de la Belem, Brazilia (2009), au căutat soluții de transformare a obiectivelor în realitate, cerând guvernelor să includă educația în sistemul de politici durabile și pentru cea mai lungă durată.

UNESCO, prin statutul său, a preluat sarcina „unor noi impulsuri educației fiecărui popor și răspândirii culturii”. Educația a fost proiectată – aproape fără excepție – ca mijloc de înlăturare a unor deficiențe umanitare, culturale, politice și sociale. Rolul împlinirii acestui obiectiv a fost încredințat, desigur, adulților. Conștientizându-se importanța educației și observându-se manifestările specifice situațiilor de criză socială și economică din țările în curs de dezvoltare, în anii 80, s-a ajuns la totala identificare a educației adulților cu alfabetizarea acestora. Etapele de redimensionare a priorităților sunt reprezentate de proiectele mari ale ultimelor două decenii:

1. *MDG – Millenium Development Goals: 2000 – 2015*, în accepțiunea căruia dezvoltarea este asumată ca noțiune fundamentală în vederea schimbării și progresului, constituie un reper decisiv. În cadrul acestui proces, dezideratele vizează cerințe de bază precum „...educație adecvată, hrană suficientă, asigurarea unei locuințe, siguranță socială, participare politică și socială, activitate culturală”², scopuri rămase încă dorințe. În această perioadă ajutorul acordat dezvoltării prin educație rămâne însă o componentă importantă.

2. *Noua dezvoltare în Europa: 1996 – 2007* face precizarea că „Educația pentru Toți”, atunci când este redusă la educația de bază, se referă mai ales la țările în curs de dezvoltare, dar nu se oprește la ele pentru că vizează și elemente de continuitate. Marile conferințe internaționale privind educația au extins problematica, dar și

² *Liniile directoare ale Biroului pentru educația adulților din țările în curs de dezvoltare aparținând Asociației Universităților Populare Germane*, 1973, în Heribert Hinzen (red.), *Educația adulților și dezvoltarea. 25 de ani IIZ/DVV*, „International Perspectives in Adult Education” (IPE), no. 12, 1994, IIZ/DVV, Bonn.

preocupările pentru acțiuni concrete, gândite și coordonate atât de reprezentanții guvernelor, de organizațiile Națiunilor Unite, de finanțatori multipli, cât și de organizații neguvernamentale și instituții interesate. Uniunea Europeană, în *Memorandumul învățării pe tot parcursul vieții*³, vorbește despre importanța „new basic skills”/ *noilor abilități de bază*, iar în Comunicatul Memorandumului se atrage atenția că este vorba despre abilități care presupun existența și dezvoltarea celor vechi⁴. Consiliul Europei de la Lisabona (23–24 martie, 2000), prin adoptarea Memorandumului – pe care îl vor însuși aproape toate țările, a atribuit învățării de-a lungul vieții rolul de principiu sine qua non pentru demersurile educative și de formare promovate la nivel european. Învățarea de-a lungul vieții este văzută nu doar ca o simplă dimensiune a educației, ci presupune asumarea unor oportunități variate – formale, non-formale și informale – prin implicarea activă a persoanei, a instituțiilor și organizațiilor.

3. *EFA – Education for All: 2000 – 2015*, promovată la începutul anilor '90, este centrată, mai ales, pe educația primară și elementară. *Universal Primary Education/Educație primară universală* constituie țelul de atins. Cifrele, statisticile consacrate realității europene ori standardelor fixate demonstrează, în acest moment, că dezideratul nu a fost realizat, că destule elemente nu au fost luate în considerare, iar altele noi au generat și mai multe dificultăți.

4. *DESD – Decade of Education for Sustainable Development: 2005–2014*, fixată printr-o rezoluție a Adunării Generale a Națiunilor Unite, care a decis ca această decadă – a educației pentru o dezvoltare durabilă – să depășească înțelegerea anterioară, să aducă în prim plan aspecte de viață, comportamente responsabile pentru protejarea mediului și supraviețuirea

³ *Memorandumul învățării pe tot parcursul vieții*, Comisia Comunităților Europene Brussels, SEC(2000) 1832, 30.10.2000.

⁴ A se vedea Monika Tröster (Editor): *Educația de bază*. Bonn: DIE, Bielefeld: Bertelsmann 2000; vezi Mona Motakef: *Dreptul la educație ca drept la alfabetizare*, în ALFA-FORUM, 65/2007, pp. 8-12; vezi și documentele conferinței „Lifelong Learning in Europe. Moving towards EFA Goals and the CONFINTEA V Agenda”, Sofia, 6-10 November 2002; Carolyn Medel-Añonuevo (Ed.): *Lifelong Learning Discourses in Europe*, UNESCO Institute for Education (UIE), Hamburg, 2003.

omului din perspectivă ecologică.⁵ Aceste principii, care se cer integrate în sistemele educative naționale, vor fi afirmate de UNESCO, devenit coordonator mondial al acțiunilor specifice.

5. ONG-urile sunt *Education Watch/Supraveghetori ai educației și/sau parteneri*? Dacă la primele conferințe CONFINTEA au participat aproape în exclusivitate reprezentanți ai guvernelor, la CONFINTEA III, de la Tokyo, au fost reprezentate pozițiile societății civile, ale organizațiilor neguvernamentale, marcând o îmbogățire a spectrului de analiză și acțiune. La CONFINTEA V, de la Hamburg, au fost admise și organizațiile neguvernamentale, ele reprezentând o categorie specială.

Dacă prima Conferință Mondială UNESCO de la Helsingör se supraintitula *Adult Education*, cea din Montreal poartă titlul de *Adult Education in a Changing World / Educația adulților într-o lume în schimbare*, sugerându-se astfel orientarea spre problemele și fenomenele devenite critice, care nu pot fi soluționate decât prin intermediul educației – privită, de această dată, nu doar în continuitatea unui proces, ci drept sursă de comportamente/modele superioare necesare pentru toate vârstele.

Desigur, Conferința Mondială UNESCO de la Tokyo (1972) este aceea care aduce *Recommendations on the Development of Adult Education*⁶ / *Recomandări pentru dezvoltarea educației adulților*, o adevărată *Art Magna Charta* a educației internaționale a adulților, completată de cea de la Hamburg (1997), prin *Agenda for the Future*⁷ / *Agenda pentru viitor*, dictată de așezarea noastră *facing humanity on the eve of the twenty-first century / față în față cu umanitatea din zorii secolului al XXI-lea* – lucrare ce a beneficiat nu doar de traducere în limba română, ci și de o largă circulație. De remarcat că în ultimele decenii ale

⁵ „The overall goal of the DESD is to integrate the principles, values, and practices of sustainable development into all aspects of education and learning in order to encourage changes in behaviour that will create a more sustainable future in terms of environmental integrity, economic viability, and a just society for present and future generations.”; a se vedea <http://www.unesco.org/uil/en/focus/undecade.htm>.

⁶ UNESCO, *Recommendations on the Development of Adult Education*, adopted by the General Conference at its nineteenth session Nairobi, 26 November 1976, Paris.

⁷ CONFINTEA, *Adult Education, The Hamburg Declaration, The Agenda for the Future*, Fifth International Conference on Adult Education, 14 – 18 July 1997, Hamburg.

secolului al XX-lea, multiple au fost studiile consacrate educației continue. Amintim în acest sens două dintre contribuțiile lui George Văideanu⁸, funcționar superior UNESCO: *Educația la frontiera dintre milenii* (1988) și *Conținuturile învățământului din perspectiva anului 2000* (1987). Lucrări cu aceleași preocupări au existat și în afara Uniunii Europene, un exemplu fiind Raportul Delors *Learning: The Treasure within* tradus ca *Învățarea: Comoara lăuntrică*⁹, un studiu UNESCO prin care se analizau, încă din 1995, cerințele unui sistem eficient de formare pentru secolul al XXI-lea. Problema principală a acestui program a constituit-o perspectiva învățării pe tot parcursul vieții, considerată drept *Learning throughout Life*. Este momentul în care decidenții de politici educaționale europene și internaționale împreună cu cei naționali caută soluții pentru garantarea atingerii dezideratelor afirmate. *One hour a day – one week a year / O oră pe zi – o săptămână pe lună* este un slogan și o cerință adresată politicilor fiecărui sistem național de educație. Educația continuă devine element al creșterii coeziunii, al învățării și conștientizării rolurilor de stimulare a implicării active în toate provocările și solicitările vieții sociale.

În 2007, a fost prezentat și lansat proiectul *Adult Learning: It is Always a Good Time to Learn / Educația adulților: Există întotdeauna o perioadă optimă pentru învățare*, vizând multiple niveluri de referință, precum și validarea rezultatelor învățării, cu sublinierea imperioasă a unor investiții necesare. Apoi Uniunea Europeană a stabilit anul 1996 *Anul învățării pe tot parcursul vieții*, urmând să demareze acțiuni care să favorizeze creșterea continuă a motivației de învățare¹⁰. Conferința Mondială UNESCO a Educației Adulților din 1997, de la Hamburg,

⁸ A se vedea George Văideanu (1988), *Educația la frontiera dintre milenii*, Editura Politică, București; Rassekh Shapour; George Văideanu (1987), *Les contenus de l'éducation: perspectives mondiales d'ici à l'an 2000*, UNESCO, Paris – tradusă în mai multe limbi, inclusiv, chineză.

⁹ A se vedea Jacques Delors (2000), *Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI, Comoara lăuntrică*, Polirom, Iași.

¹⁰ Este momentul în care apar și granturile speciale ale Băncii Mondiale și pentru România. Dintr-o asemenea finanțare va lua ființă CREA – Centrul Regional de Educație a Adulților, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

urmărește această dimensiune a învățării pe tot parcursul vieții, în cadrul unor domenii tematice precise: *formarea într-o lume a muncii, educația pentru mediul înconjurător și sănătate, educația și noile tehnologii, formarea de bază și alfabetizarea, forme și conținuturi ale cooperării internaționale.*

CONFINTEA VI, din 2009, Brazilia, a fost precedată de șase conferințe regionale de susținere vizând analiza particularităților specifice tuturor țărilor participante. La Conferința regională europeană, din decembrie 2008, Budapesta, Ungaria, au participat doi reprezentanți de la Institutul de Educație Continuă al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în calitate de coautori ai Raportului de țară. Totodată IEC – Institutul de Educație Continuă, împreună cu Asociația Universităților Populare Germane, Biroul din București, a realizat un volum incluzând documentele premergătoare Conferințelor regionale, din 2008, tradus în mai multe limbi.

Această orientare prioritară spre vârsta adultă este motivată, pe de o parte, pentru importanța și responsabilitatea acestei categorii de vârstă în formarea celor aflați în creștere, pe de altă parte, pentru că ei înșiși au nevoie de educație. Centrarea pe adulți a scos în evidență nevoia de educație continuă, neîntreruptă ca proces. Educația nu este o construcție din piese independente, un joc de domino – cu aranjamente de piese lângă alte piese –, ci rezultatul unei concepții și a unor strategii anterioare procesului – pentru că acesta va include pe toți și pe fiecare nou venit.

2015 devine un nou reper important prin *Agenda 2030*, care prefigurează un Program de dezvoltare durabilă pentru mai mult de 757 milioane de oameni pornind de la dreptul lor fundamental la educație. Este noutatea pe care *Agenda* o aduce și vrea să o impună – după destule alte proiecte nerealizate ori dovedite ca nerealiste. Dreptul la educație este afirmat și susținut ca fiind o realitate a vieții sociale și personale, stare naturală, de respectat pentru toți, oriunde și oricând. Prin elementele *Agendei* se dorește susținerea argumentată că educația nu există dacă se adresează „aleșilor”, doar câtorva sau dacă se produce sporadic, intersectându-se, din când în când, cu segmente de populație ori de viață personală a fiecăruia. Însăși istoria omenirii – din vremuri mitice până la cele moderne – arată că efectele educației pot apărea, se pot cristaliza mai târziu, atunci când nimeni nu le mai așteaptă, dar

preocuparea pentru ea nu poate fi întreruptă, așteptarea nu încetează, efortul întru formarea fiecăruia nu poate fi abandonat. Dreptul la educație este unul inclus între cele generice, unul fundamental și inseparabil celui la învățare pe durata întregii vieți – învățare ce era și este redusă, adesea, la cea experiențială.

Anul *Agendei 2030* este marcat de Comunicatul de la Paris, *Alfabetizare și educație durabilă*. Documentul a împuternicit UNESCO să realizeze o Alianță mondială în favoarea alfabetizării ca element fundamental pentru strategiile de învățare pe durata întregii vieți. UNESCO s-a angajat să contribuie la împlinirea dezideratului de *asigurare a accesului tuturor la o educație de calitate, pe poziții de egalitate, și promovarea posibilităților de învățare pe durata întregii vieți*. Durabilitatea acțiunilor și a dezvoltării preconizate de *Agenda 2030* este vizată prin *a face astfel ca orașele și așezările umane să fie deschise tuturor, în condiții de siguranță, flexibilitate și durabilitate*.

Concluzia oricărei analize asupra rolului educației este că ea a fost și rămâne *permanenta condiție a perenității!* Cunoașterea este o condiție necesară educației dar garanția utilizării ei cu folos pentru toți și pentru totdeauna o dă numai educația – capabilă să ofere motivația dăinuirii bune și foarte bune cu dor pentru cele mai bune¹¹.

Ne-am obișnuit să spunem că educația este impusă de complexitatea și rapiditatea schimbărilor înregistrate la nivelul fenomenelor economice, tehnologice și culturale, de necesitatea permanentei adaptări și readaptări a modului de viață în spațiul globalizant, că în noua etapă, supranumită a cunoașterii, cunoștințele au valoare de capital pentru dezvoltarea personală, națională, regională, internațională –, fiindcă evoluția la toate nivelurile depinde de capacitatea de a crea, utiliza, disemina și valoriza producția de cunoaștere –, că noile tehnologii de comunicare și informare intensifică nu doar ritmul schimbărilor, ci însăși viața utilizatorilor, creându-se rețele virtuale pentru schimb instantaneu, în timp real, de opinii și experiențe pentru indivizi și pentru

¹¹ George Văideanu, fost Director al Diviziei *Conținuturile educației*, la UNESCO, relatează că după anunțul aselinizării, a fost trimisă o telegramă de felicitare către NASA. În finalul ei scria: *Atenție la educație!* Era avertismentul că fiecare nouă realizare tehnică ne modifică reprezentarea despre locul nostru în lume. Atunci, omul începea să străbată spații rezervate doar zeilor!

famiile acestora, prin deschideri spre un număr aproape nelimitat de comunități și conexiuni. Afirmăm că în contextul transformărilor contemporane, educația devine o prioritate, impunând acumulare de informație, actualizare și restructurare constantă a competențelor, reevaluare a valorilor, dar uităm prea des să adăugăm că *nici o revoluționare a cunoașterii nu este de luat în seamă dacă nu garantează păstrarea valorilor fundamentale, esențiale, definitorii pentru ființa umană și permanentizarea ei.*

În acest context, vom spune că dreptul la educație este mai mult decât dreptul la învățatură și cultură, la produsele acesteia. Educația nu se reduce la acumulare de cunoaștere – oricât de nouă și necesară ar fi. Educația este „hrană”, alimentare, nutriție a nevoii de *a fi* și *a deveni* ceea ce deja omul a fost și este – dornic de desăvârșire! Etimologic verbele latine *educō-are* și *educō-ere* spun asta! Alimentați și răvnești continuu la dezvoltarea a ceea ce există în fiecare dintru început, a omului din noi. Educația diferă de instrucție prin perenitatea ei! Cunoștințele pot și chiar sunt, mereu mai rapid, perisabile. Educația, nu. Dreptul la educație presupune, implică dreptul la continuitate, la identitate neîntreruptă, la afirmarea acestora! Învățarea poate fi și ocazională, educația – ca drept pentru individ și răspundere pentru decidenți – nu poate fi decât continuă sau deloc! Ea începe cu primele asumări ale identității noastre, ale recunoașterii și conștientizării că numai omul dă socoteală de sine și de tot ce a fost, este și va fi în lumea socială și naturală. Nu se încheie decât cu renunțare la sine ori cu desăvârșirea ființei. Pentru a lua forma dorită, educația nu poate fi înțeleasă decât ca un drept asupra căruia avem datoria de a veghea, fie că percepem acest drept ca fiind al nostru, fie că este înțeles ca al altuia. Perenitatea, înveșnicirea omului și a lumii sunt garantate de dăinuirea a ceea ce lui i s-a încredințat. Uitarea de sine înseamnă renunțarea la „restul” lui dăruit. Ignorarea „restului” aduce distrugerea ființei proprii.

Educația este garanția neuitării măsurii bune și mereu prezente în relațiile omului cu orizontala și verticala ființării sale. Dacă am privi educația ca fiind acel ceva ce rămâne după ce am uitat tot, atunci prin ea vom redeștepta continuu ceea ce Andrei Pleșu¹² numea „minima moralia”, reacția

¹² A se vedea Andrei Pleșu, 2008, *Minima moralia*, Humanitas, București.

adecvată și bună, chiar și atunci când nimeni nu ne cere, nu ne vede, nu ne impune! Vom și gestiona prezența între ceilalți și toate celelalte câte ni se dau, ni se arată ori promet, pentru că nu ne vom uita rostul în lume: apărarea dreptului tuturor, de oriunde și sub orice formă, pentru a rămâne cu ei spre continuă și împreună desăvârșire.

Argumente ce susțin ideea continuității învățării și educației ca imperativ european, adresat tuturor țărilor, cu deosebire celor integrate recent în structurile continentale – chemate să-și sporească procentul de includere a populației în forme de învățare permanentă¹³; identificarea – adesea implicită – a principiilor fundamentale ale educației continue și a adulților – incluzând educația de gen și pentru vârsta a treia – reintegrată sau integrabilă în diverse forme ale vieții sociale¹⁴; documente și studii internaționale consacrate surselor de finanțare ale educației adulților, restricțiilor și oportunităților oferite de programele europene și UNESCO – elaborate de Conferințele sale, din 1949 până în prezent; nevoia implicării organizațiilor neguvernamentale în dezvoltarea educației adulților; importanța, mereu mai evidentă, a rețelelor naționale, regionale, transnaționale și internaționale de organizare a învățării permanente; rolul cercetării și al practicii în promovarea educației – înțeleasă ca premisă a educației ecologice și pentru democrație, de salvare a naturii, prin impactul acțiunilor formale, non-formale și informale -; locul noilor metode, instrumente și tehnici de formare și evaluare; aportul universităților, consfințit de *Declarația de la Damasc* – cu direcționare spre educația pentru toți și spre transformarea educației în resursă principală a dezvoltării¹⁵; contribuțiile educației adulților în

¹³ A se vedea Masson J. R. (2003) *Thirteen Years of Cooperation and Reforms in Vocational Education and Training in the Acceding and Candidate Countries Prepared by ETF*; Strietska-Ilina O., Caruana A., Mustafai A., Ploegmakers A., Schmidt H., Deij A. (2004) *Peer Review Report Romania. From Consultations to Initiatives Activating the Role of Social Partners in Continuing Training in Romania*. Prepared for the European Training Foundation (ETF).

¹⁴ A se vedea Junko Kuninobu (2003), *International Cooperation, Women's Education and Gender Justice*; Christina Mercken (2004), *Education in Ageing Society. European Trends in Senior Citizens' Education*, Odyssee, Olanda.

¹⁵ A se vedea Heribert Hinzen, Ewa Przybylska (eds.) (2004), *Training of Adult Educators in Institutions of Higher Education. A Focus on Central, Eastern and South-Eastern Europe*, IIZ/DVV, Bonn-Warsaw.

dezvoltarea societății civile¹⁶; noile direcții de dezvoltare ale educației¹⁷ evidențiază că principiul educației permanente/continue inspiră majoritatea reformelor educative din lume. Cu toate acestea, educația continuă este încă un proiect educativ, care are un caracter prospectiv, operează cu sisteme de valori orientate spre construcții durabile, implică dimensiuni ale dezvoltării personale, comunitare și globale, dar mai are nevoie de legislație și politici naționale și globale susținute, coerente.

Conceptul de educație continuă înglobează toate aspectele și dimensiunile actului educativ, iar întregul care rezultă este mai mult decât suma părților. Educația pe durata întregii vieți – din vremea copilăriei până la senectute, din perioadele de creștere dar și acelea de stagnare ori regres – nu este nici un sistem, nici un domeniu educativ, ea este principiul pe care se poate construi și organiza sistemul educațional.

---

¹⁶ A se vedea Larissa Jögi, Ewa Przybylska, Ewa Teresevičienė (eds.) (2005), *Adult Learning for Civil Society*, „International Perspectives in Adult Education“ (IPE), no. 51, IIZ/DVV, Bonn.

¹⁷ A se vedea Joachim Heinrich Knoll (2002), *Erwachsenenbildung – Quo vadis?*, Einheit und Vielfalt der Erwachsenenbildung, zwischen Harmonisierung und Subsidiarität, Beiträge zur internationalen Diskussion, Impuls Publishers, Kraków; Uwe Gartenschlaeger, Heribert Hinzen, (2001), *Prospects and Trends in Adult Education*, „International Perspectives in Adult Education“ (IPE), no. 26, IIZ/DVV, Bonn.